

Розділ перший

ЯК ВИХОВАЛИ КАНДИДА В ПРЕКРАСНОМУ ЗАМКУ І ЯК ЙОГО ЗВІДТИ ВИГНАЛИ

Жив у Вестфалії, в замку барона Тундер-тен-Тронка, юнак, якого природа обдарувала найлагіднішою вдачею. Вся душа світилася в нього на обличчі. Він досить тверезо дивився на світ і мав простий розум; тому-то, гадаю, і звали його Кандідом¹. Старі замкові слуги мали підозру, що він син сестри барона та одного доброго й чесного шляхтича-сусіда, за якого ця панна ніяк не хотіла віддатися, бо він міг довести лише сімдесят одно шляхетне покоління, а решта його генеалогічного дерева загинула від руйницької сили часу.

Барон був одним з наймогутніших володарів у Вестфалії, — в його замку були двері й вікна. Велика зала була навіть оздоблена шпалерами. Всі собаки його чорного двору в разі потреби ставали його мисливською зграєю; його конюхи були й псарями; сільський панотець був його двірським капеланом. Усі вони звали його монсеньйором і сміялися, коли він розповідав небилиці.

Баронеса важила майже 350 фунтів і через те зажила великої пошани. Вона дбала про честь дому з гідністю, яка ще більше надавала їй ваги. Її донька Кунігунда, сімнадцяти

років, була рожева, свіжа, огрядна і спокуслива. Син барона здавався цілком гідним свого батька. Вихователь Панглос¹ був оракулом дому, і малий Кандід слухав його лекції з повним довір'ям, властивим вікові і вдачі. Панглос викладав метафізико-теолого-космолого-нігологію². Він прегарно доводив, що немає чину без причини³ і що в цьому найкращому з можливих світів замок вельможного барона є найкращий із замків, а вельможна пані — найкраща з усіх можливих баронес.

— Доведено, — говорив він, — що речі не можуть бути інакшими⁴; а як усе на світі створено для мети, то неодмінно для найкращої. От, уважайте, носи створено для окулярів⁵; і тому ми носимо окуляри. Ноги, очевидно, призначено для того, щоб їх обувати, і от ми носимо черевики. Каміння існує, щоб його тесати і будувати замки, і от наш ясно-вельможний пан має найкращий замок; найбільший барон провінції повинен мати і найкращу господу. Свині, нарешті, існують для того, щоб їх їсти, і ми справді їмо свинину цілий рік. Отже, той, хто каже, що все на світі добре, говорить дурниці; треба казати, що все є найкраще.

Кандід уважно слухав і безоглядно вірив; він-бо й справді вважав панну Кунігунду на диво прекрасною, хоч ніколи не мав сміливості сказати їй про те. Він гадав, що після щастя народитися бароном Тундер-тен-Тронком другий ступінь щастя — бути панною Кунігундою, третій — бачити її щодня, а четвертий — слухати вчителя Панглоса, найбільшого філософа провінції, а значить, і всього світу.

Одного разу Кунігунда, гуляючи біля замку в невеличкому гаю, що звався парком, побачила в кущах доктора Панглоса, який давав урок експериментальної фізики покоївці її матері, маленькій брюнетці, дуже гарненькій і дуже

слухняній. Панна Кунігунда мала великий нахил до науки; загамувавши подих, спостерігала вона раз у раз поновлювані дослідні спроби, що їх свідком стала; вона виразно побачила достатню підставу доктора, наслідки й причини і відійшла схвильована, замислена, сповнена жадобою знання, гадаючи, що могла б стати достатньою підставою молодому Кандідові, а він би міг бути тим самим для неї.

Повертаючись до замку, вона зустріла Кандіда і почервоніла; Кандід почервонів так само. Вона тремтячим голосом привіталася з ним; Кандід відповів їй, сам не тямлячи що. Назавтра по обіді, коли вставали з-за столу, Кунігунда й Кандід опинилися за ширмою. Кунігунда впустила хусточку, Кандід підняв її; вона невинно взяла його за руку, юнак невинно поцілував молодій панночці руку — жваво, чуло, з надзвичайною ніжністю. Їхні уста зустрілись, очі їм запалали, коліна затремтіли, руки заблудились. Пан барон Тундер-тен-Тронк проходив повз ширму і, побачивши таку причину і такий наслідок, вигнав Кандіда із замку важкими штовханами ногою в зад. Кунігунда зомліла, а коли прийшла до свідомості, пані баронеса надавала їй по щоках; і був жах у найкращому і найприємнішому із можливих замків.

Розділ другий

ЩО СТАЛОСЯ З КАНДІДОМ У БОЛГАР

Вигнаний із земного раю, Кандід довго йшов, не знаючи куди, і плакав, то зводячи очі до неба, то раз у раз обертаючи їх до найпрекраснішого із замків, де жила найпрекрасніша з молодих баронес. Ліг він не вечерявши, серед поля між

двома борознами; падав великий лапатий сніг. На другий день, задубілий з холоду, Кандід ледве дістався до сусіднього міста, що звалося Вальдбергофтрарбкдікдорф⁷, без шеляга грошей, умираючи з голоду і втоми. Він сумно спинився біля дверей якогось шинку. Там його побачили двоє людей, одягнутих у блакитне⁸.

— Товаришу, — сказав один, — от гарний юнак, та й зростом підходить⁹.

Вони підійшли до Кандіда і дуже ввічливо запросили його пообідати.

— Панове, — відповів їм Кандід з чарівною скромністю, — ви робите мені велику честь, але я не маю чим сплатити за обід.

— О, добродію, — сказав один із блакитних, — особи вашого зросту і вашого вигляду ніколи нічого не платять. Адже ваш зріст — п'ять футів і п'ять дюймів?

— Так, панове, це мій зріст, — відповів Кандід, уклоняючись.

— То сідайте, добродію, до столу. Ми не тільки заплатимо за вас, але й не дозволимо ніколи, щоб такій людині, як ви, бракувало грошей; люди на те й створені, щоб одне одному допомагати.

— Маєте рацію, — сказав Кандід, — те саме говорив мені завжди й Пангос; та я й сам добре бачу, що все йде якнайкраще.

Йому запропонували кілька екю; він їх узяв і хотів сплатити свою частку, але йому не дозволили, — і всі сіли до столу.

— Чи щиро ви любите?..

— О, так! — відповів Кандід. — Я щиро люблю Кунігунду.

— Ні, — сказав один із добродіїв, — ми вас питаємо, чи щиро ви любите болгарського короля?